

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.37(075.8)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.24>

Бондаренко О. С.,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Малетов Д. В.,

доктор філософії у галузі 081 «Право»,
викладач-стажист кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВАХ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ¹

Анотація. Стаття присвячена важливій та актуальній темі – характеристиці рівня та сутності впливу війни на корупційні процеси в Україні. Автори зауважують, що Україна – це європейська держава, що довгий час розвивалася під впливом тоталітарних принципів. Це у свою чергу неминуче вплинуло на сприйняття державницьких процесів громадянами, рівень їх правової культури та правової свідомості. Проблема протидії корупції завжди була однією з основних під час формування державної політики кожної демократичної та правової держави. А відтак центральною під час двох революцій у новітній історії України. Поза тим, не зважаючи на численні правові та організаційні реформи, все ж рівень корупції в Україні лишається досить високим. У лютому 2022 року в історії нашої держави відбулася подія, що докорінно вплинула на життя та свідомість кожного громадянина нашої держави. А відтак на усвідомлення та сприйняття корупції як явища. Аналізування інформаційних ресурсів та сучасних політичних процесів дає можливість виділити дві основні тенденції у корупційних проявах.

Перша із них – позитивна та пов'язана з феноменом національної єдності, ключову роль у якому посідає громадськість. Досвід багатьох країн демонструє, що громадська активність є ключовою передумовою подолання корупції, тому що представники громадського суспільства особисто зацікавлені не лише в декларативному існуванні правової, демократичної та соціальної держави, а й у фактичному. Військові дії зумили об'єднати абсолютно всіх громадян України для протидії спільному ворогу. Ми вважаємо, що це унікальне відчуття єдності може бути використано й у подальшому мирному житті для протидії корупції. Адже, зараз підвищилося значення кожного громадянина, адже кожен намагається сприяти державі у протидії агресору всіма можливими способами: захищаючи державу у лавах ЗСУ чи територіальної оборони, волонтерством чи продовжуючи працювати з метою наповнення державного бюджету.

Друга – негативна, що пов'язана з пристосуванням корупційної складової до нових реалій суспільного життя. Як відомо корупція завжди слідує за грошовими потоками, свідченням цього є й зростання медичної корупції під час пандемії COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2. В умовах військових дій корупція активно перемістилася у діяльність Державної прикордонної служби.

Key words: *корупція, воєнний стан, трансформаційні процеси, громадянське суспільство, Державна прикордонна служба.*

Bondarenko O. S., Maletov D. V. Transformation processes in corruption manifestations in conditions of military action on the territory of Ukraine

Abstract. The article is devoted to an important and topical topic – the characteristics of the level and essence of the impact of war on corruption in Ukraine. The authors note that Ukraine is a European state that has long developed under the influence of totalitarian principles. This, in turn, inevitably affected the perception of state

¹ Робота виконана в рамках проекту № 0120U100474 «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» 0120U100474

processes by citizens, the level of their legal culture and legal consciousness. The problem of combating corruption has always been one of the main issues in the formation of state policy of every democratic and legal state. And thus central during the two revolutions in the recent history of Ukraine. Nevertheless, despite numerous legal and organizational reforms, the level of corruption in Ukraine remains high. In February 2022, an event took place in the history of our state that radically affected the life and consciousness of every citizen of our state. And thus to the awareness and perception of corruption as a phenomenon. Analysis of information resources and political processes makes it possible to identify two main trends in corruption.

The first is positive and related to the phenomenon of national unity, in which the public plays a key role. The experience of many countries shows that civic activism is a key prerequisite for overcoming corruption, because civil society representatives are personally interested not only in the declarative existence of the rule of law, democracy and social state, but also in the actual. military action managed to unite absolutely all citizens of Ukraine to counter the common enemy. We believe that this unique sense of unity can be used in further peaceful life to combat smuggling and corruption. After all, now the importance of every citizen has increased, because everyone is trying to help the state in counteracting the aggressor in all possible ways: defending the state in the Armed Forces of Territorial Defense, volunteering or continuing to work to fill the state budget.

The second is negative, which is related to the adaptation of the corruption component to the new realities of public life. Corruption is always known to follow cash flow, as evidenced by the rise in medical corruption during the coronavirus pandemic COVID-19.

SARS-CoV-2. In the context of hostilities, corruption has actively moved into the activities of the State Border Guard Service.

Key words: *corruption, martial law, transformation processes, civil society, State Border Guard Service.*

Постановка проблеми. Україна – це європейська держава, що довгий час розвивалася під впливом тоталітарних принципів. Це у свою чергу неминуче вплинуло на сприйняття державницьких процесів громадянами, рівень їх правової культури та правової свідомості. Треба зазначити, що проблема боротьби з корупцією завжди була однією з головних проблем формування громадського порядку в будь-якій демократично-правовій державі. А відтак центральною під час двох революцій у новітній історії України. Поза тим, не зважаючи на численні правові та організаційні реформи, все ж рівень корупції в Україні лишається досить високим. Т. Хабава вважає, що це зумовлене тим, що корупцією є соціальна ціна, яку платить суспільство своїми порушеними правами та знехтуваними інтересами, зумовлене Через екстремальним сприйняттям корупції та небажання протистояти корупції. Корупція – це вартість, яку суспільство платить за свою байдужість та нав'язані стереотипи про неминучість корупції та неспроможність законно здійснювати свої права та обов'язки [1, с. 25]. В. Соловійов зауважує, що корупція постійно та активно впливає на свідомість громадян та їх особисті погляди, формує егоїстичні аморальні цінності, визначає корупційну субкультуру в суспільстві, руйнує суспільні відносини, скорочує ресурси та підриває довіру до держави [2, с. 30]. О. Акімов визначає корупцію як морально-психологічне

явище, яке не може існувати окремо від людей – їх поведінка, діяльність. Автор стверджує, що корупція – це мислення, яке визначає спосіб життя. Немає жодних морально-психологічних бар'єрів чи соціальних норм, які корумповані кола не хочуть переступати [3, с. 181, 184].

У лютому 2022 року в історії нашої держави відбулася подія, що докорінно вплинула на життя та свідомість кожного громадянина нашої держави. А відтак на усвідомлення та сприйняття корупції як явища. Саме тому, актуальним та важливим видається дослідження рівня та сутності впливу війни на корупційні процеси в Україні.

Виклад основного матеріалу. На момент написання цієї статті війна в Україні триває вже місяць. Аналізування інформаційних ресурсів та політичних процесів дає можливість виділити дві основні тенденції у корупційних проявах.

Перший із них – позитивний та пов'язаний з феноменом національної єдності, ключову роль у якому посідає громадськість. Досвід багатьох країн демонструє, що громадська активність є ключовою передумовою подолання корупції [4, с. 90], тому що представники громадянського суспільства особисто зацікавлені не лише в номінальному існуванні верховенства права, демократії та соціальної держави, а й у фактичному. Результати дослідження О. Тихонової підтверджують, що рівень корупції буде нижчим у країнах, населення яких

має високий рівень антикорупційної активності [5, с. 30]. Водночас, незважаючи на ключову роль громадськості в протидії корупції, ставлення населення до цього явища неоднозначне. З одного боку, суспільство розуміє згубний вплив корупції на всі сфери відносин, з іншого ж боку – це порушення стало звичним явищем, звичкою у вирішенні проблем. Важливо зазначити, що в країнах з розвиненим громадянським суспільством нетерпимість до корупції набагато вища, ніж в інших [6, с. 303]. Поза тим, на жаль, до війни громадяни України не проявляли особливої зацікавленості бути учасником громадянського суспільства для вирішення спільних проблем і захисту своїх інтересів. Низький рівень знань про роль і значення організацій громадянського суспільства обмежував можливість перетворити їх на справжні «школи демократії», де громадяни ставали учасниками демократичних цінностей та здобували навички участі в громадському житті [7].

Поза тим, військові дії зуміли об'єднати абсолютно всіх громадян України для протидії спільному ворогу. Ми вважаємо, що це унікальне відчуття єдності може бути використано й у подальшому мирному житті для протидії контрабанді, корупції. Адже, саме зараз громадяни не лише охоче дізнаються про свої права, а й хочуть їх реалізувати. Отже, зростання рівня правової освіти та правової культури населення спричиняє не лише подолання правового нігілізму, а й спонукає до свідомої участі громадськості у здійсненні антикорупційних заходів. Це також означає, що громадяни можуть вживати заходів проти корупції [8, с. 174].

Крім того, ми переконанні, що рівень злочинності в Україні також скоротиться, адже він прямопропорційно залежить від рівня правової культури населення, що за час війни суттєво підвищився. У громадян України підвищився рівень поваги до права через підвищення рівня довіри що політичних інституцій, що у свою чергу створюють це право. Подібна ситуація є вкрай позитивною. Оскільки, як правило, у суспільстві здебільшого зростала апатія, тобто відстороненість від того, що відбувалося в країні [9].

Натомість, зараз підвищилося значення кожного громадянина, адже кожен намагається сприяти державі у протидії агресору всіма можливими способами: захищаючи державу у лавах

ЗСУ чи територіальної оборони, волонтерством чи продовжуючи працювати з метою наповнення державного бюджету.

Водночас, варто погодитися із В. Міщаними, що чим довше триває війна, тим більше падає солідарність. Для цього існує дві основні причини. Перше, звісно, втома від війни, а друге – ворожі інформаційно-психологічні операції, які, на жаль, знаходять благодатний ґрунт у нашому громадянському просторі. Безумовно, чим довше триває війна, тим більша втома в суспільстві. Але друге – багаторазовий поділ і непоступливість позицій як елемент гібридної війни – це саме те, що нам постійно нав'язують [10].

Друга тенденція – негативна, що пов'язана з пристосуванням корупційної складової до нових реалій суспільного життя. Як відомо корупція завжди слідує за грошовими потоками, свідченням цього є й зростання медичної корупції під час пандемії COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2. В умовах військових дій корупція активно перемістилася у діяльність Державної прикордонної служби. Так, на період дії режиму воєнного стану, що було запроваджено 24 лютого 2022 року (Указ Президента України № 64/2022) та продовжено 14 березня 2020 року Указ Президента України № 133/2022) було обмежено виїзд за межі України громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років на період дії воєнного стану. Поза тим, є приклади, коли надаючи неправомірну вигоду чоловікам громадянам України вдавалося перетинати державний кордон. Саме тому, на нашу думку, враховуючи соціальну обумовленість, досить виваженою є пропозиція, викладені народними депутатами у законопроекті №7171 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України з порушенням вимог нормативно-правових норм в особливий період чи під час дії правового режиму воєнного стану». Відповідно до цього проекту до тексту Кримінального кодексу України вноситься нова стаття 332-3, яка передбачатиме відповідальність за перетинання державного кордону України без законних підстав в умовах особливого періоду або правового режиму воєнного стану (частина 1) та за сприяння таким діям

(частина 2). До кримінальної відповідальності за незаконне перетинання кордону під час воєнного стану пропонується притягати військовослужбовців, військовозобов'язаних резервістів, осіб, які підлягають мобілізації, а також народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, сільських, селищних, міських голів, працівників правоохоронних органів, суддів, суддів Конституційного суду України, прокурорів. А за сприяння у перетині державного кордону до кримінальної відповідальності запропоновано притягати працівників Державної прикордонної служби України. Також у парламенті зареєстровано законопроект № 7055, який встановлює заборону державним службовцям виїжджати за межі країни під час війни. Тому, доцільно було б приймати вказані проекти одним «пакетом», попередньо узгодивши перелік осіб, на яких поширювати-

меться заборона, адже у законопроекті № 7171 він значно ширший [11].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, хотіли б зауважити, що проблема протидії корупції завжди була однією з основних під час формування державної політики кожної демократичної та правової держави. У лютому 2022 року в історії нашої держави відбулася подія, що докорінно вплинула на життя та свідомість кожного громадянина нашої держави. А відтак на усвідомлення та сприйняття корупції як явища. Аналізування інформаційних ресурсів та політичних процесів дає можливість виділити дві основні тенденції у корупційних проявах. Перша із них – позитивна та пов'язана з феноменом національної єдності, ключову роль у якому посідає громадськість. Друга – негативна, яка пов'язана з пристосуванням корупційної складової до нових реалій суспільного життя, зокрема, зростання рівня корупції під час перетину державного кордону України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хабова Т. В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 216 с.
2. Соловйов В. Корупція в державному управлінні як феномен глобалізованого світу. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 4. С. 29–37.
3. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.
4. Луговий І. О. Аспекти запобігання конфлікту інтересів в органах Національної поліції. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції* : матеріали круглого столу, 2 листоп. 2018 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 87–91.
5. Kopotun Igor M., Herasymenko Larysa V., Tykhonova Olena V., Leonenko Maksym I., Shurupova Kateryna V. Public control and counteraction to corruption offences by means of social communications and networks. *Revista San Gregorio*. 2020. № 42. SPECIAL EDITION (20-31). URL: <http://201.159.222.49/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/1539/3-IGOR> (data of appeal: 24.03.2022).
6. Скоробогатова А. В. Роль общественных объединений в борьбе с коррупцией. *Вестник РУДН. Серия: Политология*. 2017. Vol. 19. № 3. С. 303–308.
7. Бондарчук Г. О. Громадський контроль як механізм протидії корупції: проблеми його реалізації в пенітенціарній системі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2013. № 1 (7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13bohpsu.pdf> (дата звернення: 21.01.2021).
8. Ukase P., Audu B. The role of civil society in the fight against corruption in nigeria's fourth republic: problems, prospects and the way forward. *European Scientific Journal*. 2015. vol.11. No. 2. P. 1857–7881
9. Недовіра до влади – вибухонебезпечна. *Радіо Свобода* : вебсайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25053898.html/> (дата звернення: 24.03.2022).
10. Війна та згуртованість суспільства. *Інститут громадського суспільства* : вебсайт. URL: <https://www.csi.org.ua/news/vijna-ta-zgurtovanist-suspiilstva-viktor-mishhyshyn/> (дата звернення: 24.03.2022).
11. Климосюк А. Десять років в'язниці, або Як хочуть повертати тих, хто під час війни втік за кордон. *Українська правда*. 2022. 22 березня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/22/7333474/> (дата звернення: 24.03.2022).